Emre Aracı

Bir Paris günlüğüne yazılmayı bekleyen hikâyeler…

Yazarımız Jacques Caspar'ın kara kalem çizimleriyle bezenmiş Une histoire avec Paris adlı küçük bir el kitabını rehber edinip, kendi Paris günlüğünün sayfaları arasında dolaşıyor ve hikâyeler peş peşe sıralanıyor. Anılar hatırlanan müziklerde dil buluyor.

Une histoire avec Paris - Paris şehrinde geçen bir hikâyenin avcunuza sığacak kadar küçük bir el kitabı. Beyaz kapağında kara kalemle çizilmiş, skeçten ibaret bir Paris caddesinin Eyfel kulesine doğru kıvrılan romantik perspektifi. Daha ilk sayfayı açtığınızda hiç beklemediğiniz bir şekilde size hitaben yazılmış kısa bir takdim paragrafı gözünüze çarpıyor: "Sevgili yolcu, *Paris ile bir hikâye* kitabını açtınız. Kendinizi bir yazar ve hikâyeci gibi hissedeceksiniz. *Paris ile bir hikâye* herhangi bir çocukluğun sisli günlerinde hayal edilmiş olabilirdi. Çocukken seyahatlerimde yaşadığım anı yakalamak için kâğıtlar, resimler ve çizimlerle bir günlük tutardım. Metne esneklik ve akıcılık katan Jacques Caspar'ın kara kalem çizimleri -hiç değiştirilmeden- zamanı yakalamanın en iyi yolu. Paris sizi bekliyor. Hem de hemen şimdi". Bu kısa takdimi yazan Anne Calife sözlerini böylesine cezbedici bir cümleyle noktalıyor.

Sayfaları çevirmeye devam ediyorsunuz; Paris'in salyangoz gibi büyüyen 20 mahallesinin kara kalem haritası, Louvre Müzesi'nin cephesinden bir kesit, d'Orsay Müzesi'nin uzakta kaybolan ikiz saat kulesi, Notre Dame Katedrali'nden bir vista, Sacré-Cœur'ün basamaklarından ziyaretçiyi 1926'da kapılarını açmış Endülüs mimarisindeki Paris Büyük Camii'nin minaresine taşıyan kalem çizgileri, yanıbaşındaki güvercinleriyle öylece boş bir halde sizi bekleyen, sırt sırta oturulan şehrin ikonik ikiz banklarından bir tanesi, bir başka sayfada gözünüze ilişen Passy'deki metro viyadüğü ve bu perspektifin Palais Royal'in sütunlu galerisinde yürüdüğünüz bir anı ve Café de la Paix'yi size anımsatışı, Jardin de Luxembourg, Parc Monceau, canlı dev çiçekler gibi metroların girişlerini süsleyerek aydınlatan fenerler… Kitabın sayfaları baştan sona Paris'i yaşayan ve yaşatan çizimlerle dolu, ama önsözün sonrasında bulunabilecek tek bir satır dahi yok. Zira Caspar'ın resmettiği bu küçük kitabın yazarı sizsiniz. Düşünceleriniz şuurunuzdan çıkıp Paris'in anıtsal, tarihle yoğrulmuş ve estetik güzelliğe garkolmuş binaları arasında dolaşırken siz de artık bu kitabın kahramanısınız.

***Une histoire avec Paris* - Jacques Caspar'ın kara kalem çizimleri eşliğinde bir Paris günlüğü.**

Paris şehir arması.

Pek çok yaratıcı dimağa ilham vermiş olan bu şehirde kitap değil de resimli bir defter olduğunu anladığınız ve elinizde tuttuğunuz bu satırları bomboş küçük cildin sürükleyeceği yolculuğa yön verecek kişi de dolayısıyla siz olacak, resimleri birleştirecek, birleştirirken de kendi gözlerinizden yaşanacak bir kesiti Paris'in kalbine gömeceksiniz.

Gri beyaz çizgili tentesiyle Colette Meydanı'nda, Comédie-Française'in karşısındaki şehrin en eski kitapçılarından Librarie Delamain'in raflarını karıştırırken bulduğum bu küçük hazine doğum günümde çıktığım yeni bir ruh yolculuğunun bir anda rota defteri oluvermişti. Ankara'da doğmuş bir insan Paris'te doğduğu şehri o gün nasıl en özel şekilde hatırlayabilirdi? Ancak etrafta öyle bir ortam vardı ki Ankara gibi çok yakın bir geçmişte yaşadığı o elim ve trajik saldırının yaralarını sarmaya devam eden Paris'te Caspar'ın skeç defterinde yer almayan çok farklı sahneler artık etrafta göze çarpıyordu; başında beresiyle bir ressamı, ya da elinde şiir kitabıyla hayallerine dalmış bir şairi görmeye alışık olduğumuz bu romantik şehirde, çıplak kış ağaçları altında güvercinlerin çevrelediği o terk edilmiş bankların etrafında kamuflaj içerisinde devriye gezen askerler dolaşıyordu. Nitekim Les Invalides'e girerken beni durdurarak "*votre manteau s'il vous plait*" diyerek paltomun düğmelerini açmamı emreden kibar, ama aynı zamanda sert ifadeli, omzunda makineli tüfeği asılı duran o askeri acaba cebimdeki Paris günlüğümün hangi sayfasına yerleştirecektim? 1905 - 1908 yılları arasında Siyasi Bilgiler Fakültesi'nde öğrenci olarak bulunduğu Paris'in entellektüel hayatını şehrin meşhur café'lerinde dopdolu yaşamış olan Abdülhak Şinasi bu halimi görse acaba ne derdi, bana ne tavsiye ederdi?

Belki de o bankta oturup *Yahya Kemal'e Veda* kitabından şu satırları kendi kendime okumamı isterdi: "Yazık ki Paris kelimesinin şimdi muhayyelenizde

Comédie-Française'in karşısında Place Colette'te sonradan Librarie Delamaine'in satın aldığı Librarie P. V. Stock.

Emre Aracı Paris'te Avenue Marcel Proust ve Rue d'Ankara'nın kesiştiği köşede.

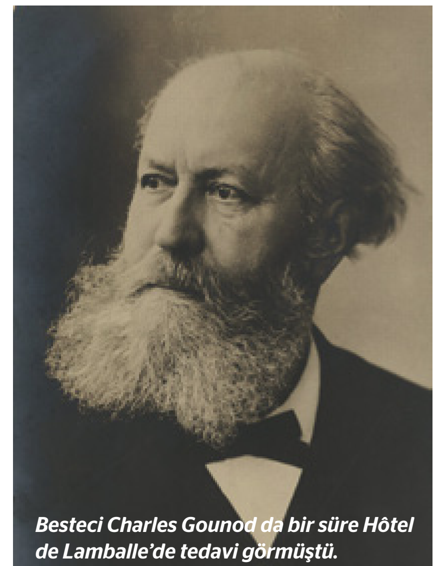
bütün mânalariyle canlanabileceğini ümid etmiyorum. Ve bu da insana bütün lügat kitaplarının ve hattâ en büyük ansiklopedilerin kifayetsizliğini acı acı düşündürüyor. Paris isminin o zamanki genç muhayyelelerdeki mânalarını şimdi size nasıl vermeli? O zamanki hürriyet, şiir ve sanat âşıklarının üzerindeki füsunlarını nasıl duyurabilmeli? Bu, uçmuş birtakım rayihaları toplamak istemeğe benzer. O zamanlar dünyanın mühim bir kısmı için Paris'in âdeta bir mistiği vardı. Bu, nevileri ayrı kıymetlerle, tıpkı dindarların gönüllerini aydınlatan mukaddes şehirler gibi, Mekke ve Medine gibi, hayalleri nurlara garkeden bir şehirdi. İnsan orada mutlak bir hürriyet içinde tam bir şiir ve sanat hayatı yaşar ve yaşadığına kanardı. Zira gördüğümüz bütün maddiyatı hayalimizin maneviyatı ile yoğurur ve bundan ruhumuzun gıdalandığı bir hamur yaparız. Paris'i, aşkını duyduğumuz bir vücut ve bir ruh gibi severdik".

22 Aralık 2015: kıymetli yazarın tavsiyesiyle maddiyatı hayalimin maneviyatı ile yoğurmak ve bundan da ruhumun gıdalanacağı bir hamur yapmak arzusuyla Colette Meydanı'nda bir taksiye biniyor ve şoföre "Rue d'Ankara" diyorum. Madem ki yazarlık bana bırakılmıştı, böyle özel bir günde, Caspar'ın skeçleriyle bezeli, nevi şahsına münhasır, benim Paris'imin günlüğünün ilk sayfası da bir Ankara yolunda açılmalıydı. Üstelik hayallerimi bana deşifre ettirircesine Paris'teki bu hiç beklenmedik Ankara Sokağı edebiyatından içimizi ısıtan parıltıları yazılarımın arasına sıklıkla yerleştirmeye gayret ettiğim ve belki de en sevdiğim Fransız yazarların başında gelen, Hisar'ın da hissiyatında benzerlik gösterdiği, Marcel Proust'un hayatına bağlanıyordu. Auteuil kasabasında doğduğu eve yakın olmasından ötürü Avenue Marcel Proust adı verilen yol inanılmaz bir şekilde Paris'in kalbindeki Rue d'Ankara ile kesişiyordu. Bir gece evvel google haritasında tesadüfen görerek keşfettiğim o noktada ertesi gün aynen Greenwich'teki meridyen çizgisinin tam üzerindeymişçesine dururken ve bu defa Hisar'ın *Çamlıca'daki Eniştemiz*'den "bir memleketin şarkının bittiği yerde bitişik olan memleketin garp hudutları başlar! Demek ki şark, garp yoktur" sözlerini hatırlarken iki kültürün sakin birer sokak köşesinde buluştuğu ortak ve bu son derece özel noktanın dingin mesajından ruhum için yepyeni bir gıda çıkmış olduğunu hissediyordum.

Az sonra tepede Balzac'ın evine tırmandığımdaysa çatısında dalgalanan Türk bayrağı karşısında Ankara Sokağı'nın köşesinde yaşadığım şaşkınlık yerini daha da farklı bir hayrete bırakıyordu. Ama bu bir göz aldanmasıydı; zira yanıbaşındaki Ankara Sokağı'na adını veren Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliği Rezidansı'nın bayrağı baktığım açıdan dolayı böyle bir perspektifte duruyordu. Bazen gerçek hayatımızda dahi tanık olduğumuzu sandığımız olayları da bu şekildeki göz aldanmalarından dolayı zaman zaman yanlış yorumlamıyor muyuz? Esasında yaşadığımız dünyaların kültür farklılıklarının ayrıştırmak için insanlara dayatıldığı bir ortamda bu gibi anlık göz aldanmalarının ortaya koyduğu birleştirici unsurları, tesadüfi bir yanılgıdan dolayı da olsa, seçebilerek evrenselleştirmeye gayret etmekten mutluluk duyuyorum. Balzac'ın

Maison Balzac.

Paris'teki T.C. Büyükelçiliği rezidansı olan Hôtel de Lamballe.

Besteci Charles Gounod da bir süre Hôtel de Lamballe'de tedavi görmüştü.

penceresinden 1946 senesinden beri büyükelçilik rezidansımız olan Hôtel de Lamballe'e bakıyorum. Paris'teki hemen hemen her tarihî bina gibi bu sarayın da enteresan bir hikâyesi var; Kraliçe Marie-Antoinette'in nedimelerinden olup Fransız İhtilâli'nde korkunç bir şekilde hayatını kaybeden Prenses Lamballe'in bir zamanlar yaşadığı saray 19. yüzyılda Doktor Sylvestre Esprit Blanche'ın akıl hastalıkları kliniğine dönüşmüş ve burada Gérard de Nerval ve Guy de Maupassant gibi yazarlar tedavi görmüş. Hattâ Maupassant burada vefat etmişti. Dahası besteci Charles Gounod da 1857'de tedavi için Türk Büyükelçiliği'nin binasının eşiğini aşındıranlar arasındaydı.

Tedavisinden beş sene sonra Gounod kendisini kuzey İtalya'da Nemi Gölü'nün kıyısında bulacaktı. Bir gün besteci günlük yürüyüşlerinden bir tanesine çıktığında uzaktan kulağına bir müzik sesi geldiğini fark etmişti; İtalyan bir köylü gitarı eşliğinde yerel ezgiler söylüyordu. Gounod kendini kaybetmiş bir halde köylüyü takip etti ve en sonunda dayanamayarak onunla konuşmaya başladı. *Faust*'un bestecisi yaşadığı heyecanı hatırlayarak sonradan bir dostuna şöyle diyecekti: "O kadar kendimden geçmiştim ki o an müzisyeni enstrümanı ile birlikte satın alamadığım için üzgündüm. Bu tabii ki mümkün olamazdı, ama mümkün olabilenin en iyisini yaptım ve gitarını satın aldım". Besteci gitarı satın alır almaz ise üzerine kendi el yazısıyla "Nemi, 24 Nisan 1862, mutlu bir günün hatırası" yazacaktı. 9 sene sonra Paris kuşatmasında Prusyalı bir asker bu gitarı ne yazık ki tekmeleyecek, ama enstrüman Gounod'nun bir dostu tarafından kurtarılarak Paris Operası Müzesi'ne hediye edilecekti. Balzac'ın evinden Türk Büyükelçiliği'ne bakarken hem bu hikâyeyi düşünüyor, hem de Jean-Charles Joseph Rémond'un Nemi Gölü tablosunda Fransız besteciyi hayal etmeye gayret ediyorum.

Kapısında Gounod'nun adının altın harflerle yazıldığı bir başka Türk büyükelçiliği binası göreceğinizi sanmıyorum; ama burası Paris; müziğin bina cephelerinde, sokak adlarında yaşadığı çok özel bir şehir. Adolphe Adam'dan Charles-Marie Widor'a kadar yüzden fazla müzisyenin adı Paris cadde ve sokak tabelalarını şereflendiriyor; her bir köşeyi döndüğünüzde ayrı bir yüzyıla gitmiş gibi oluyorsunuz, ayrı bir senfoninin temasını, ya da bir operadan aryayı ruhunuzun derinliklerinde işitiyor gibi hissediyorsunuz; Avenue Mozart, Rue Beethoven, Place Chopin, Rue Tchaïkovski bunlardan sadece birkaçı. Lamballe Sarayı'nın yakınlarındaki Passy Mezarlığı'nda Fauré ve Debussy yatıyor; biraz ötesinde Londra'nın eski Ranelagh Bahçeleri'nden esinlenilerek 1774'te açılmış olan Jardin du Ranelagh'da Rossini'nin 1861 sonrası yazlarını geçirdiği Avenue Ingres'deki villası bulunurmuş. Bütün bu bilgileri ve daha pek çok fazlasını Nigel Simeone tarafından titizlikle kaleme alınarak Yale Üniversitesi Yayınevi tarafından basılan *Paris A Musical Gazetteer* kitabında buluyorum. Dolaştıkları şehirlerde turist kafilelerinden çok uzakta, farklı asırlara seyahat ederek sevdikleri müzisyenlerin izlerini sürmekten keyif alan ve bu şekilde onların ruhlarına daha da yaklaşabilmeyi amaçlayan, Gounod'nun gitarına not düştüğü gibi sakladıkları belgelerin üzerine not düşerek günlüklerinin sayfalarına koyan meraklı gezginlere Simeone'un kaynak kitabını içtenlikle tavsiye ediyorum.

Avenue Marcel Proust, Rue d'Ankara, Hôtel de Lamballe, Maison Balzac derken Fransız matematikçi Gaspard Monge'un adını taşıyan Place Monge metro istasyonunda trenden iniyorum. Bu defa Simeone'un kitabı değil, İstanbul Şehir Üniversitesi Taha Toros Arşivi'nde rastladığım bir kartvizit, Abdülhak Şinasi Hisar'ın Paris'teki öğrencilik yıllarında şık bir kaligrafiyle "Abdulhak Chinaçi" olarak bastırttığı orijinal kartvizitinin internetteki dijital fotoğrafı, beni buraya getiriyor. Adres: "75 bis Rue Monge"; sonradan üzeri çizilerek "86 Boulevard Saint Germain" yazılmış. Her ikisi de Abdülhak Şinasi'nin Quartier Latin'de oturduğu adresler. Üstelik Taha Toros'un 1970'lerde fotoğraflarını çektiği bu iki bina hâlâ yerli yerinde duruyor. Her ikisinin de kapısını çalıp içeri girmek istiyorum, ama belki de o banka geri dönüp, hiç olmazsa yaşadığı dairelerin önünden geçmiş olmanın huzuruyla sakin bir Paris öğleden sonrasında kitaplarını okumaya devam etmeli, alışık olduğumuz Boğaz'daki hanende ve sazendeler yerine *Kitaplar ve Muharrirler II* cildinde Victor Hugo'yu anlatırken bana *Lohengrin*'i anımsatışını düşünmeliyim: "Hugo hep deniz ve gök gibi 'infini' timsali olan şeyleri sever, en çok asırları söyletmek ummanların sesini dinletmek isterdi. Azamet ve 'excessif' ona lazımdı. Ona kâfi gelmek için 'fazla' gerekti. Onun için şiirlerinin ölçüleri de çok kere bizimkilerini geçer. Onda Wagner'in uzun operalarında olduğu gibi, takatimizi aşan bir kuvvet vardır.

Konumuz operaya gelmişken

Gounod'nun üzerine "Nemi, 24 Nisan 1862, mutlu bir günün hatırası" yazdığı gitar.

Jean-Charles Joseph Rémond'un Nemi Gölü tablosu (1830'lar).

Paris cadde ve sokak tabelalarında besteci adları.

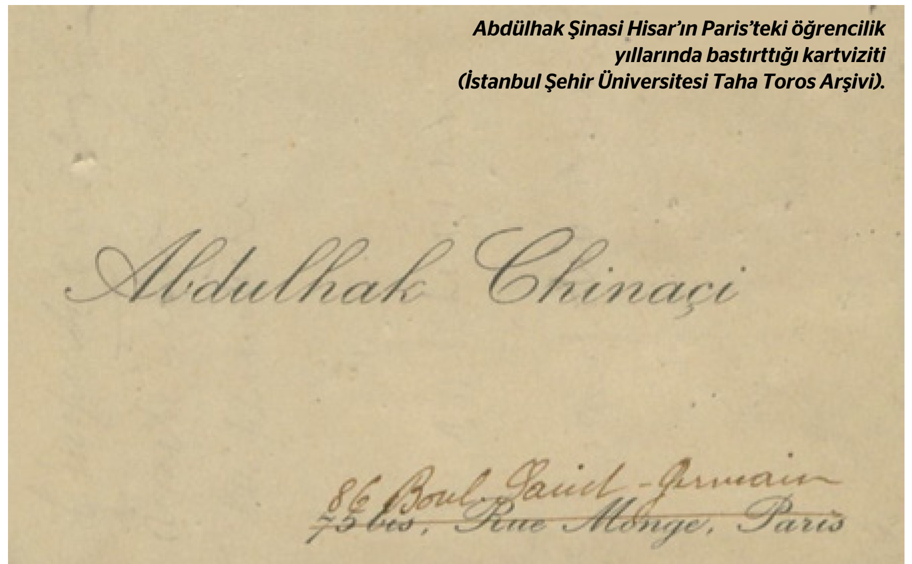
Saint Germain Bulvarı'nda Abdülhak Şinasi'nin dairesinin iki kapı ötesinde, 90 numarada, bugün adıyla anılan Paris'in anıtsal opera binasının mimarı Charles Garnier'nin bir zamanlar oturmuş olduğunu ve yazarımız henüz Paris'e taşınmadan önce bu evde 3 Ağustos 1898'de vefat etmiş olduğunu duvardaki anı plaketinden okuduğumu hatırlıyorum. Az önce de değindiğim üzere Paris'te sokakları dolaşmak dahi bir müzik tarihi kitabının sayfalarını çevirmek gibi geliyor insana. Saint Germain Bulvarı'nda Garnier'nin eski dairesi onun anısını hâlâ yaşatırken Gümüşsuyu Caddesi'nde bir zamanlar Hisar'ın oturduğu 30 numaralı Nimet Apartmanı'nı aradığımı düşünüyorum. Bina yerinde olmadığı gibi 3 Mayıs 1963'te vefatından kısa bir süre sonra Toros'un *Tercüman Gazetesi*'nden kestiği Ünal Sakman'ın haberine göre Cihangir'deki son adresi olan Rüyam Apartmanı'ndaki dairesinde gerçekleşen haraç mezat satış da üzücü bir tablo gözler önüne sermişti: "Yan odada münadinin her 'Satıyorum... Saaattım!' deyişinde baştanbaşa, hâtıralarla örülmüş 12 ciltlik külliyatın bir bölümü satılıyor gibi geliyor. Yerlere saçılmış, gazeteler, dergiler kimsesiz çocukları andırıyor. Bu daracık, alıcılarla tıkabasa dolmuş dairede 10 dakika bile durmak güç geliyor artık. Münadinin sesi duvarlarda çınlarken, kalabalığı yarıp kapıya yaklaşıyoruz. Arkamızdan bir kız çocuğu 'Amca' diyor, 'Resmini istiyordunuz. İşte bir tane buldum!' Bu bir kartın üzerinde, vesikalık resmi Hisar'ın. Kartı çeviriyorum. Türk - Fransız Kültür Cemiyetinin üyelik kartı. Adı, adresi, giriş tarihi yazılı üzerinde. (işi gücü) sorusunun karşısındaysa, elyazısıyla 'Homme de Lettres' (Edebiyatçı) yazılı. Hem de büyük edebiyatçı. Belki de onun için kaideyi bozmadan, diğer ünlü edebiyatçılar gibi sefalet içinde göçtü gitti. Kapıdan çıkarken gözlerim hâlâ bir sanatçı, sanatsever, değerbilir bir dost arıyordu. Ama boşunaydı".

Esasında Hisar geriye bıraktığı edebî mirasında maddiyattı hayalinin maneviyatıyla yoğurmayı o kadar iyi başarmıştı ki evi vefatından sonra yağmalanmış da olsa, anısına bir plaket bile bulunmasa, 21. yüzyılda bir müzik tarihçisine hâlâ maneviyattan mesajlar vererek Paris'te rehberlik edebiliyor, belki de şan, şöhret ve markanın her şeyin üstünde tutulduğu bir dünyada kendi mütevazı felsefesinin hâlâ en büyük erdemlerden biri olduğunu gösterebiliyordu. Zira onu ziyarete gittiğim Place Monge İstasyonu'nda trenden indiğim anda duvardaki afişte karşıma çıkan ve sanki Boğaziçi gecelerinden indirilip tepesine takılmışçasına büyük bir hilal ve yıldızın parıldadığı bir mehter çevgeni de işte böyle bir andı. Bana Lully'nin *Marche pour la cérémonie des Turcs* eserini idare ettiğim konserlerimi anımsatan bu çevgeni görebileceğim belki de en son yerlerden biri Paris metrosu olmalıydı. Ama belli ki bu buluşmayı bu istasyona gelmemi sağlayan Hisar'a borçluydum. Napolyon'un mezarının da bulunduğu Les Invalides'deki Askeri Müze'de yeni restore edilen bölümler açılmış ve burada sergilenen Fransız bandosuna ait tarihî enstrümanların fotoğrafları Paris metro duvarlarına yerleştirilen ilanlarda yerlerini bulmuşlardı ve bizim mehter çevgenimiz de bunlar arasındaydı.

Az bir süre sonra Les Invalides'de yeni açılan galeride camekânın arkasında kim bilir kimlerin taşıdığı bu orijinal müzik entrümanının önüne gelmiştim. Etiketinde aynen şöyle yazılıydı: "Türk Hilali [çevgen], Fransız yapımı, 1800'ler. 21 Şubat 1793'teki kararnameye göre [Fransız] piyade alaylarında kullanılmaya başlandı. Günümüzde Fransız Lejyonları'nda kullanılmaya devam edi-

Paris'te Abdülhak Şinasi'nin 75 bis Rue Monge'da oturduğu apartmanın kapısı (Fotoğraf: Emre Aracı).

Abdülhak Şinasi Hisar'ın Paris'teki öğrencilik yıllarında bastırttığı kartviziti (İstanbul Şehir Üniversitesi Taha Toros Arşivi).

Les Invalides'deki Askeri Müze'de kurşun askerler.

Place Monge metro istasyonundaki mehter çevgeni.

yor". 18. yüzyıldan kalma Fransız yapımı büyük bir mehter çevgeni ve müzede bu enstrümanı taşıyanların da aralarında bulunduğu yüzlerce minyatür kurşun asker Librarie Delamain'de bularak başladığım Paris günlüğümün sayfaları arasına peş peşe sıraladığım hikâyeler zincirinin son halkaları olarak eklenirken soğuk bir kış akşam üzeri makaleme ara vererek gün batımında The Leas kıyısında Gounod gibi yaptığım bir yürüyüşte denizin üstünde altın ve bakır karışımı bir kırmızılıkta batan güneşin aksinde yuvaya dönen aheste bir yelkenli görüyorum. Tıpkı *Egmont Uvertürü*'nü anımsatan o karanlık Fa minör akoruyla başlayan *Faust*'un iç içe geçmiş kromatik melodik açılışında bütün benliğimi beraberinde sürükleyen bestecinin Nemi Gölü kıyısında hissettiği gibi benim de bu gördüğüm harikulade tabloyu satın almam tabii ki mümkün olamazdı, ama o anı bu hislerle bu paragrafa taşıyarak saklamak pekâlâ da mümkün ve ben de öyle yapıyorum.

Dahası o tablo bana, başkalarının perspektifinden değil de, hayatta kendi perspektifimizi bulabilirsek, nerede olursak olalım, kendi evrensel değerlerimizin başka şehir ve kültürlerde yaşadığına tanık olabileceğimizi düşündüğüm bir anda Paris şehrinin yelkenli bir tekneyi dalgada betimleyen Roma devrine dayanan armasındaki Latince motto'yu anımsatıyor: "Fluctuat nec mergitur" - "sallanır ama batmaz"; tıpkı Gounod'nun *Ave Maria*'sında Bach'ı yaşattığı, ya da unuttuğumuzu sandığımız o kıymetli hayatların ve insanların, çoktan silindiği sanılan hatıralarının kendi hayatımızda, batan güneşin ardından doğacak olan yeni güneş havasında, bir gün yeniden canlanabileceği ve zamanı geldiğinde de bir Paris günlüğüne yazılmayı bekleyen hikâyelere dönüşebileceği gibi...

Folkestone'da gün batımı - 20 Ocak 2016 (Fotoğraf: Emre Aracı).